

VYDĚDĚNÍ DNES A DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU (NOZ)

12. 12. 2013 / JUDr. Petr Kolman

Z právního pohledu je smrt člověka (fyzické osoby) tzv. **objektivní právní skutečností, která vyvolává právní následky bez ohledu na lidskou vůli**. Vydědění můžeme volně definovat jako tzv. **jednostranný právní úkon, kterým zůstavitel odmítá svému potomkovi jako neopomenutelnému dědici právo dědit, jež by mu jinak ze zákona náleželo**. Z formálního hlediska musí tento projev vůle zůstavitele **splňovat stejné náležitosti, jaké zákon vyžaduje pro závět**. V právně-filozofické rovině je možno institut vydědění vnímat jako určitý korektiv [1] k nastolení spravedlnosti v rámci dědického řízení. [2]

Vydědění dnes

Jelikož řada právních aspektů vydědění, jak je známe dnes – resp. bychom znát měli – *Ignorantia legis non excusat* – je totožná s novou právní úpravou v NOZ, proto si ji nejdříve připomeňme. Nejprve se zamyslíme, z jakých důvodů může dnes např. otec vydědit svého syna – podnikatele? Je možné někoho vydědit pouze zčásti – tedy jen z některé části pozůstalosti? Dle občanského zákoníku platí, že zůstavitel **může vydědit potomka**, jestliže

- v rozporu s dobrými mravy *neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech*, [3]
- o zůstavitele trvale neprojevuje *opravdový zájem*, který by jako potomek projevovat měl, [4]
- byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání **nejméně jednoho roku**,
- trvale* (nikoliv nahodile) vede *nezřízený život*. [5] [6]

Výčet těchto důvodů je taxativní (uzavřená množina důvodů), z jiných důvodů tedy vydědění ex lege nemůže být provedeno. Jak majoritně plyne již dnes z rozhodovací praxe našich soudů – zůstavitel může vydědění vyloučit potomka z dědického práva i ohledně „pouze“ *části majetku*. V listině o vydědění musí být vždy napsán důvod vydědění. Pokud tam důvod uveden není, pak je takový úkon absolutně neplatný. Dodejme, že při dědění se použije právo platné v *den smrti zůstavitele*. V praxi se u neprávní veřejnosti občas chybuje v tom, že se někdo snaží „vydědit“ i manžele či manželku. Musíme zdůraznit, že v ČR možno aktuálně relevantně vydědit výhradně potomky, jinak nikoho jiného!

*Nyní se zamysleme nad formou. Tedy co musí akt vydědění splňovat, musí být napsáno např. vlastnoručně? Je nutné jít k notáři či na soud? Jsou zde potřeba nějakí svědci? Stručně řečeno, po formální stránce musí projev vůle zůstavitele o vydědění **splňovat stejné náležitosti jako závět**! Zůstavitel může, dle stávajícího občanského zákoníku, závět (resp. listinu o vydědění) buď napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo ve formě notářského zápisu. Platné a účinné české dědické právo připouští jen písemnou formu závěti (resp. listiny o vydědění), nikoliv tedy závět (resp. listinu o vydědění) ústní.*

e citovaný problém odpadá. *i společnou závět* (resp. listinu o vydědění), taková je, žel z právního hlediska, neplatná. K vlastnoruční závěti dodejme, že musí být ex lege vlastní rukou jak napsána tak i podepsána, jinak je neplatná.

Závět, kterou **nenapsal zůstavitel vlastní rukou** (tzv. *závěť alografní*), musí vlastní rukou podepsat a před *dvěma svědky současně přítomnými* výslovně projevít, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se musí na závět vždy podepsat. Zůstavitel, který *nemůže číst nebo psát*, projeví svoji poslední vůli před **třemi současně přítomnými svědky** v listině, která musí být přečtena a přítomnými svědky podepsána. Přitom musí před nimi potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pisatelem a předčitatelem může být i svědek. Pozor, pisatel však nesmí být zároveň předčitatelem. V listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Listinu musí *svědci podepsat*. Svědky mohou být pouze osoby, které jsou způsobilé k právním úkonům. Svědky nemohou být osoby nevidomé, neslyšící, němé, ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí. Svědky závěti nemohou být také osoby, u nichž lze mít pochybnosti o jejich objektivitě, tedy fyzické osoby, jenž mají dle závěti dědit. Na závěr si připomeňme, že vydědění ve smyslu dnešního obč. zák. je projevem zůstavitelovy vůle, kterým odmítá dědici dědické právo, jež by mu jinak podle zákona náleželo. Nutnou obsahovou náležitostí tohoto projevu zůstavitelovy vůle je výslovné uvedení relevantní příčiny zmíněného vydědění.

Vydědění dle NOZ

Poté co jsme si připomenuli stávající úpravu vydědění, zaměříme se na novou práv. úpravu, kterou přináší NOZ. Nejprve se zaměříme na *důvody* vydědění. Možno říci, že zákonné důvody pro vydědění nepominutelného dědice z jeho práva na povinný díl, nebo jeho část jsou v NOZ uvedeny značně obdobně jako dnes. Dle ustanovení **§ 1646 NOZ** může zůstavitel vydědit nepominutelného dědice z následujících důvodů. Jedná se opět o neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi [7], neprojevení

opravdového zájmu, jaký by potomek projevovat měl, dále pak odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze a vedení trvalého (opět nestačí náhodného či nahodilého) nezřízeného života. Relevantní odlišnost oproti dnešnímu OZ možno tedy spatřit především v charakteru trestného činu. Zvrhlou povahu pachatele nutno posoudit nejen z hlediska obecné morálky, ale i se zřetelem k tomu, nakolik se konkrétní trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a též důstojnosti a vážnosti jeho rodiny. Důvodová zpráva k NOZ trefně uvádí příklad: kdo byl sám odsouzen jako recidivista za opakované krádeže, těžko může vydědit potomka odsouzeného rovněž za krádež.[8] S čímž nutno souhlasit.[9] Navíc lze dle nového občanského kodexu vydědit nepominutelného dědice, jenž je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je zde obava z nezachování jeho povinného dílu pro děti vašeho potomka a jejich další potomky. A to možno realizovat tak, že jeho povinný díl se odkáže dětem nepominutelného potomka nebo jejich potomkům.

Ze systematiky a logiky NOZ plyne, že je vyloučeno doplňovat důvody vydědění extenzivním výkladem nebo analogií. Upozorníme, že zásadní změnou v NOZ je skutečnost - pakliže vyděděný potomek přežije zůstavitele, nedědí ani jeho potomci. A to aniž by to muselo být výslovně uvedeno v listině o vydědění. Jestliže však zemře vyděděný potomek dříve než zůstavitel, potom jeho potomci dědí mimo těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z dědického práva. Zásadní změna přichází s NOZ (§ 1648 NOZ) v tom ohledu, že podmínkou platnosti vydědění není uvedení důvodu vydědění v prohlášení o něm. To je značný rozdíl oproti stávající právní úpravě, platné v ČR (resp.ČSSR a ČSFR) zavedené v roce 1982 ustanovením § 469a odst. 3 OZ. Jak uvádí i důvodová zpráva k NOZ - hlavní účel vydědění je zbavit nepominutelného dědice práva na povinný díl, nikoli ho společensky denunciovat. Je tedy správné ponechat zůstaviteli na vůli, zda důvod vydědění uvede, či nikoliv.

Autor předloženého textu s touto argumentací příliš nesouhlasí, není dle jeho názoru velkého rozdílu, pokud je někdo " jen vyděděn" či „vyděděn s uvedením konkrétního důvodu“, k jisté společenské denunciaci dochází v obou případech - a je tomu tak dobře, pokud má institut vydědění plnit svou úlohu korektivu k nastolení větší míry spravedlnosti.[10] Mám naopak za to, že pokud podmínkou platnosti vydědění není uvedení důvodu vydědění, jak bylo zmíněno výše, přivede to v praxi spíše aplikační problémy než výraznější a dlouhodobá pozitiva.[11] Též mám za to, že toto ustanovení jde proti dlouholeté zásadě exheredationes non sunt adiuvandae - tedy vydědění se nemá podporovat. [12]

Sepsali jste listinu dříve a zemřete až za účinnosti NOZ, co se z právního hlediska stane? Dle ustanovení § 3072 NOZ zemře-li zůstavitel po 1. lednu 2014 a bude-li odporovat jeho listina o vydědění právním předpisům účinným v době, kdy byla učiněna (tedy dle dnešního OZ), bude se považovat za platnou, bude-li vyhovovat ustanovením NOZ. Jinak řečeno pakliže kupř. sepíše babička listinu o vydědění ještě za účinnosti starého občanského zákoníku, ale zapomene napsat konkrétní důvod vydědění, nezpůsobí to neplatnost listiny o vydědění. Proč? Jelikož dle NOZ nemusí být důvod vydědění uveden, jak jsme již konstatovali výše. V praxi se též mj. možno setkat s dotazem, zda je z právního hlediska nutné oznámit vydědění potomkovi? Ať již pole dnešního OZ i nového OZ toho není třeba. I bez řádného doručení se stává vydědovací akt platným. Takže jsou zbytečné obavy některých seniorů - zůstavitelů, že by nezdravý potomek např. nepřebíráním pošty (či tajením svého místa trvalého pobytu za života zůstavitele) mohl zabránit svému vydědění. Vyděděný, který s důvody vydědění nesouhlasí, má možnost se v rámci soudního řízení bránit žalobou. Musí však prokázat, proč podle jeho názoru zůstavitel pro vydědění neměl zákonný důvod.Dle ustanovení § 1650 NOZ platí, že nepominutelný dědic vyděděný neplatně má právo na povinný díl, dále pak byl-li zkrácen na čisté hodnotě povinného dílu ex lege platí, že má právo na jeho doplnění.

Závěr

Jako konzervativněji laděný právník vítám, že v sektoru právní úpravy vydědění, jímž zůstavitel odnímá svému potomkovi jako neopomenutelnému dědici právo dědit, jež by mu jinak ze zákona náleželo, nedošlo, na rozdíl od jiných právních institutů, k zásadnějším změnám. Resp. zůstaly zachovány dlouhodobě osvědčené, a společností zažité, prvky právní úpravy vydědění. Za hlavní zápor úpravy, kterou přináší NOZ , jak jsem již zmínil v článku výše, pokládám, skutečnost, že podmínkou platnosti vydědění není povinnost uvedení důvodu vydědění! Při aplikaci kritérií vhodnosti a přiměřenosti právní úpravy se operuje především s cílem zásahu do práva. Mám za to, že to v aplikační praxi způsobí problémy než výraznější pozitiva, resp. jde o nevhodný zásah do práva de lege lata. I přes výše v textu naznačené určité kritické poznámky, celkově vnímám novou českou právní úpravu vydědění jako kvalitní a doufám, že v nejbližší době nedojde k razantnějším transformacím na tomto úseku. Dědické právo musí být dlouhodobě stabilní, aby nedocházelo ke zbytečnému narušování právních jistot adresátů těchto norem!

Článek byl se souhlasem Bulletinu Advokacie převzat z Bulletinu Advokacie.

1. Či legální brzdu
2. Srov. a blíže např. Kawulok, J. Vydědění - právní úprava a praxe. Ad Notam. 1999, č. 4, s. 73-74, nebo Šubrtová, J. Důvody vydědění. Ad Notam. 1999, č. 5, s. 95-99,
3. Musí se jednat o pomoc, která byla pro zůstavitele objektivně potřebná, o níž potomek věděl nebo relevantně mohl vědět
4. K termínu „Neprojevování opravdového zájmu“ uvedme že podle judikatury Nejvyššího soudu ČR může spočívat nejen v dlouhodobém nezájmu potomka ve vztahu k zůstaviteli, ale též v přespřílišném (nevhodném) aktivním chování, kterým se

ovšem dlouhodobě překračují zásady fundamentální společenské slušnosti.

5. Za vedení nezřízeného života ve smyslu důvodu vydědění podle § 469a odst. 1 písm. d) obč. zák. lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuity (tedy nikoli jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinovou společností. – Viz Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/2010.
6. Např. závislost na drogách či alkoholu, gamblerství. Naopak sem určitě relevantně nespadá homosexuální či bisexuální orientace potomka nebo odlišná politická orientace potomka oproti polit. názorům zůstavitele.
7. Nadále platí, že se Musí jednat o pomoc, která byla pro zůstavitele objektivně potřebná, o níž potomek věděl nebo relevantně mohl vědět!
8. Důvodová zpráva k NOZ s.409
9. Obrazně řečeno – Zloděj křičící chyťte zloděje, se v praxi vyskytuje často a jeho křik bývá z těch nejintenzivnějších.
10. Autor si je zde vědom slov prof. Petra Hajna (PF MU) – Absolutní spravedlnost není věcí z tohoto světa
11. Pro informační komplexnost uvedme, že např. švýcarská nebo polská právní úprava vyžadují, aby důvod vydědění byl v zůstavitelově prohlášení výslovně uveden.
12. Připomínané např. v odborných pracích akademika Viktora Knappa

Autor: JUDr. Petr Kolman

Zatím žádné diskuzní příspěvky